
”Gi dem som spør et skikk’lig svar!”

En diskursanalytisk läsning av Gerd Brantenbergs *Opp alle jordens homofile*

Karin Lindeqvist

Med den nya kvinnorörelsen under det tidiga 1970-talet följde även en kvinnopolitisk radikaliserings av lesbiska som på många sätt innebar en revolution i hur lesbiskhet uppfattades, både av lesbiska själva och av samhället. Denna förändring märktes inte minst i skönlitterära skildringar. Lesbiska författare fick större frihet att skildra lesbiskhet som ett positivt livsalternativ. Förtrycket, inte det samkönade begäret, problematiserades och vanvördig humor mobiliserades mot etablerad (o)kunskap. Det mest kända och inflytelserika skandinaviska exemplet på denna nya litteratur är Gerd Brantenbergs *Opp alle jordens homofile* från 1973 (sv. övers. *Jag är väl inte sån, heller!* 1981).

I denna artikel presenteras en diskursanalytisk läsning av denna roman. Efter en kortare beskrivning av dess historiska kontext och biografiska bakgrund kommer jag att diskutera hur den förhåller sig kritiskt till, vad som här kallas, genrekonventioner i äldre beskrivningar av homosexualitet, samt visa att romanen inte bara behandlar frågor som var aktuella inom den lesbiska rörelsen vid tiden för dess utgivning utan också pekar framåt mot de senare genus- och queerteoriernas analyser av heteronormativitet och problematiseringar av identitetsbildning och kategoriindelningar. Dessutom tas upp hur romanen behandlar ett fortfarande delvis osynligt problem, våld i lesbiska relationer. Själva handlingen i *Opp alle jordens homofile* kan enkelt beskrivas som en ung kvinnas väg till att bejaka sina känslor för andra kvinnor. Ett inte namngivet jag berättar, oftast i tilltal till ett du, om klubbbliv, förälskelser och hemlighållande av relationer. Texten varierar berättande stycken med resonerande avsnitt och med avstamp i personernas upplevelser görs generella iakttagelser. Tonen är lätt, humoristisk och ironisk.

”Kjærlighedsemigrant i Danmark”. Romanens tillkomsthistoria

I den ny norska utgåvan av *Opp alle jordens homofile* berättar Gerd Brantenberg (f. 1941) i ett efterord om bakgrunden till romanen. Hon skrev den när hon

var, som hon kallar det, kärleksemigrant i Danmark. År 1971 hade hon flyttat till Köpenhamn då hon förälskat sig i en dansk kvinna och fann snart att situationen för homosexuella i Danmark var mycket bättre än i hemlandet. Hon konstaterar: "I 1970 var fortelsen av homoseksuelle i Norge så å si total. Det var ikke mulig å leve her med mindre man var parat til å lyve seg gjennom livet." (Brantenberg 2005, s. 140, alla fortsatta hänvisningar är till denna upplaga om inte annat anges). Hon hade själv dock gjort ett försök att bryta denna tystnad. År 1965 skrev hon under pseudonymen "Eva O" en tidningskrönika om kvinnlig homosexualitet men det blev inga reaktioner på den. Till hennes besvikelse väckte *Opp alle* inte heller någon större uppståndelse, och den såldes bara i åttahundra exemplar under det första året (s. 146). Dessa åttahundra blev å andra sidan flitigt lästa och uppskattade bland homosexuella (s. 149). Boken översattes omgående till danska, men på svenska kom den som ovan nämnts inte ut förrän 1981, då tre andra senare böcker av henne redan hade hunnit blivit översatta.

I Danmark engagerade hon sig i kvinnorörelsen, hon var med och bildade den fristående gruppen Lesbisk Bevægelse (LB) och arbetade bl. a. med den lesbiska tidningen *Kvinder, kvinder*. Redan innan *Opp alle* kom ut hade hon och hennes dåvarande partner ställt upp på en "hemma hos-intervju" i en stor dansk tidskrift, en intervju som väckte stort uppseende även i Norge och gjorde Brantenberg till "offentlig lesbisk" i hemlandet (Storvik och Ryste, 2007). Brantenberg flyttade senare tillbaka och var bl.a. medarrangör till det stora skandinaviska lesbiska mötet i Oslo den 2–3 november 1974, en sammankomst som fick avgörande betydelse inte minst för den svenska rörelsen och som ledde till ett omfattande skandinaviskt samarbete mellan olika lesbiska grupper (Lindeqvist 2003). Hon fortsatte vara aktiv inom kvinnorörelsen och den lesbiska rörelsen under 1970- och 80-talet och var med om att starta Oslos kvinnohus, Tverlitterært Kvinneforum 1978 samt deltog i arrangerandet av International Feminist Book Fair i Oslo 1986. Sitt stora genombrott som författare fick hon med romanen *Egalias døtre* (1977) (sv. övers. *Egalias döttrar* 1978) som blev en internationella storsäljare. Bland hennes övriga böcker ingår triologin om Inger Holms barndom och ungdomsår i efterkrigstidens Norge, *Sangen om St. Croix* (1979) (sv. övers. *Sången om St Croix* 1980), *Ved fergestedet* (*Vid färjestället* 1986) och *For alle vinder* (1989) samt den lesbiska kärleksromanen *Favnatak* (1983) (*Famntag* 1984). Hennes senaste bok *Landssvikersken* (2003) är inspirerad av hennes tyskfödda mormors öde under och efter andra världskriget. Brantenberg var också en av de första i Norden att forska i och skriva om lesbisk historia och litteraturhistoria. Hon skrev exempelvis 1977 en längre artikel "Den lesbiske kjærligheds historie" i den norska kvinnotidningen *Kjerringråd* och tillsammans med fyra andra kvinnor gav hon ut boken *På sporet av den tapte*

lyst (1986) som handlar om kärlek mellan kvinnor som litterärt motiv.

Opp alle är en historisk roman i så måtto att den utspelar sig på 1950- och 60-talet, en period som socialt sett var mycket avlägsen. I uppsummeringen av Oslo-mötet 1974 beskriver Brantenberg själv den radikala förändring i livsvillkoren för lesbiska som skett på bara ett decennium: ”Vi var omkring 75 tilstede, og vi hadde en fin fest om kvelden hvor vi sang, spilte og laget sketcher og rollespill og danset. For 10 år siden ville jeg ha falt i koma ved tanken på en slik samling der jeg gikk ensam oppover Sognsvein og trodde jeg var den eneste lesbiske i *manns* minne.” (Brantenberg 1975, s. 12).

”Du har spurt.” Romanen och äldre genrekonventioner

Opp alle kan sägas stå i ett kritiskt, intertextuellt förhållande till äldre litteratur. De böcker som diskuteras här är fackböcker och icke-pornografiska romaner om homosexualitet utgivna på allmänna förlag (för en annan typ av litteratur, se exempelvis Lindeqvist 2002). Några nämns i texten som 1920-talsromanen *Ensamhetens brunn* (1928) av Radclyffe Hall och de två norska fackböckerna, *Vi som føler annerledes* (1957) av pseudonymen Finn Grodal och *De homofile* (1965) av Finn Carling. Förutom dessa direkta hänvisningar förekommer flera associationspunkter i texten som visar hur denna förhåller sig till olika inslag i tidigare litteratur. Genom bl.a. författarnamnet, tonläget och omkastning av gängse författar- resp. läsarposition markerar *Opp alle* sin opposition mot vad som här kallas äldre genrekonventioner.

Fram till början av 1970-talet var det inte ovanligt att författare som skildrade homosexualitet ur ett inifrånperspektiv valde att publicera sig under pseudonym och i Norge var det inte någon som vågat framträda under eget namn (Brantenberg 1991, s. 119). Att detta var bekymmersamt tyckte även de som själva dolde sin identitet. Finn Grodal, som alltså själv skrev under antaget namn, hävdade i en artikel från 1961 att ”’usynligheten’ og hemmelighetskremmeri” försvårar samhälleliga attitydförändringar och påverkar homosexuellas egen situation och självbild negativt (Grodal 1961, s. 4 ff). *Opp alle* kommenterar demonstrativt och lekfullt detta ”hemlighetsmakeri” genom att den första upplagan gavs ut under författarnamnet ”Gerd Brantenberg (pseud. för Gerd Brantenberg)” (Brantenberg 1973, s. 3).

Den största skillnaden mot tidigare böcker skrivna av homosexuella om homosexualitet ligger givetvis i själva tonfallet. I *Opp alle* ersätter ettrigt spydighet och humor äldre texters seriösa patos och mer eller mindre uttalade vädjan om förståelse och tolerans. Somliga texter som *Ensamhetens brunn* grundar argumentationen på högstämt lidande i förhoppning att väcka medlidande med de arma ”anormala”. Ironiskt konstaterar också *Opp alle* att ”det tragiske” ju hör till alla berättelser om homosexualitet (s. 67), men är själv inte det minsta

tragisk. Den undviker i själva verket inslag som skulle kunna vara det. Som om berättarjaget lydde kvinnorörelsens dåtida råd "Gråt inte, kämpal" väljer hon att istället för "den gripande historien" om varför hon och hennes flickvän gick ifrån varandra, berätta om en journals tolkningar av dem (s. 120) vilket, som diskuteras nedan, mynnar ut i ett skarpt angrepp på samhällets värderingar. Andra texter var ansträngt sakliga och objektiva, som RFSL:s tidskrift *Följeslagaren* vars uttalade ambition var att "lämna vederhäftig upplysning om homosexualiteten" (1961:1-2, s. 3) i förhoppningen att fördomar beror på felaktig information. Väger att vända sig till läsaren i ett högtidligt eller sobert tilltal ruckar den äldre maktfördelningen där texten lade fram argument och läsaren/allmänheten hade den privilegierade positionen att godta eller förkasta. Skrattet, leklynnnet, fantasin blir på så sett ett vapen i sig och en protest. I handlingen inflikas även en skämtsamt liten skräna om "fuppenuttene", en samling små träfigurer som bor i jagpersonens bokhylla och nattetid kommunicerar med håret (s. 118 ff). Denna saga har ingen uppenbar relevans för handlingen i övrigt och ger berättarjaget ett barnsligt drag. Detta glada trots mot textens övriga realism fjärrar romanen ytterligare från äldre böcker. Och är kanske också en retsam blinkning åt teorier om lesbiskhet som en utvecklingsstörning och heterosexualitet som ett mognadstecken.

En genomgående presumtion i 1960-talets litteratur på området var att läsaren var heterosexuell och okunnig. Fick människor bara reda på hur homosexuella "verkligen" är och har det, då skulle det leda till ändrade attityder. Böcker med mer eller mindre självbiografiska inslag sades ge läsaren "en inblick [...] i de homosexuellas värld", "belys[a] de homosexuellas situation" som det står i baksidestexterna till Knut Lagraups självbiografiska roman *Avvikelser* (1965) respektive Henning Pallesens debattbok *De avvikande* (1964) i vilken ingår ett antal intervjuer med homosexuella kvinnor och män. De två första meningarna i *Opp alle* lyder: "Du har spurt. Du skal få et svar." (S. 5). Texten knyter därigenom an till denna tradition och den heterosexuella allmänheten konkretiseras till ett "du" som utlovas ett svar. Men sedan konfronteras detta "normala" du med påpekandet: "Jeg har ikke spurt deg." Efter att det konstaterats att det är onormalt att fråga normala följer en rad frågor till den tilltalade. Har du fått frågeformulär dig tillsänt om hur det är att vara normal och om vilka eventuella svårigheter detta har fört med sig i familjen och arbetslivet samt vad normalitet kan bero på? undrar texten (s. 5). Genom stilgreppet "den omvända världen" returneras nyfikenheten och den förväntade upplysningen vänds i en outtalad uppmaning att granska det egna jaget och dess positioner. Dessutom nämns inte vare sig homo- eller heterosexualitet och det framkommer således inte vad normaliteten består i. När det normala berövas det onormal som det kontrasteras mot förlorar det sin innebörd,

egenskapen normal framstår med ens som relativ och relationell.

I homovänliga upplysningsböcker var det ett vanligt argument att lesbiska och bögar inte skiljer sig från heterosexuella i karaktär och livsmönster. ”Vi är [...] människor som alla andra, våra behov och våra känslor är desamma som majoritetens – vi söker bara andra uttryck för dem” hävdar exempelvis en av de intervjuade i Pallesens bok (s. 30). Av RFSL:s dåtida målsättning ”att främja de homosexuella anpassning i samhället” framgår att om nu några inte är ”som alla andra” så är det de som borde förändras. Vid första anblicken följer även *Opp alle* detta mönster. Ett flertal beskrivningar av fenomen och företeelser avslutas med påpekandet att den homo- och den heterosexuella världen inte skiljer sig åt. Det är ”[i]ngen forskjell. Absolutt ingen forskjell” (s. 55, se även s. 57 och s. 96), men sedan följer en detaljerad beskrivning av berättarjagets och hennes nya förälskelses uppsluppna första möte. De dricker ”brandy special”, diktar ihop en homosexuell kampsång till tonerna av Internationalen, rullar sig gräset, klättrar upp i ett träd och leker gök, glatt galande ”Ko-ko” och ”Ho-mo” till förbipasserande, och ligger med varandra där i spöregnet (s. 102–109). Denna historia om i alla fall på 1960-talet tämligen atypiskt (kvinnligt) beteende säger sig jagpersonen återberätta för att hon ”mener det er viktig du ikke tror at det er noe merkelig ved homoseksuelle kvinner. Vi er alminnelige, jevne folk, som oppfører oss gjennomsnittlig” (s. 109). Anpassningstanken får också en kommentar när texten med sin vanliga ironi konstaterar att det bara finns en ”homofiltype som egner seg for fremvisning av den art vi har bruk for her i landet: den sympatiske homofiltype. Gjerne litt hjelpeløs. Eller dannet og velartikulert. Men så avgjort sympatisk” (s. 125). På detta ironiska sätt klandrar *Opp alle* uppfattningen att det bara är den välfriserade, lågmälda homosexualiteten som får synas, den som liksom inte stör, den det inte kostar på att tolerera.

Opp alle förhåller sig dock även mer uttalat kritiskt till vädjan om ökad tolerans och visar toleransens repressiva aspekter och försök att s.a.s. heterosexualisera homosexualiteten. I ett kapitel med rubriken ”Toleransebølgens skvulp” berättas hur berättaren och hennes flickvän blir intervjuad av en ”progressiv” man på en radikal tidskrift och hur den efterföljande artikeln blev. Artikelns kontenta är att man av olika skäl inte bör diskriminera homosexuella, skäl som att ”de” är precis som ”vi” andra, ”de” är så olyckliga, ”de” lever ihop två och två, samt framför den betryggande slutsatsen att ”de” inte utgör något hot mot ”vårt” sätt att leva, mot ”våra” mest omhuldade värderingar (s. 122 ff). Berättarjaget konstaterar: ”Umerkkelig får vi lov til å gli inn i det hyggelige, hjemmekoselige livsmønster med de trygge, naturbundne kjønnsroller” (s. 124). Det hot som samkönade relationer kan utgöra mot etablerade genusordningar har desarmerats av toleransen. Ja, toleransens avslöjas rent av ingå i förtryckets

arsenal. I skälen för att inte diskriminera homosexuella ligger naturligtvis outtalat att de homosexuella som inte är som ”vi”, som inte är olyckliga o.s.v., är det fritt och rätt att diskriminera. Att toleransen är villkorad och begränsad framgår likaså av en kort uppsummering av dagsläget: ”Idag kan man godt få lov til å være litt homoseksuell. Det er da virkelig en privatsak. [...] Så lenge du ikke oppfører deg som om du er det” (s. 64). Homosexuellas strävan att öka omgivningens tolerans är egentligen inget annat än en försynt fråga om homosexuella kan få vara med att acceptera samhället som förtrycker dem, konstaterar texten (s.137).

Opp alle undergräver dessutom själva förutsättningen för vädjanden genom frekventa påpekandena om att det som skildras är förflutna förhållanden, och texten hävdar att numera är homosexuella inte längre förtryckta och rädda (s. 72 f). Läget är annorlunda nu när man exempelvis kan se homosexuella par ömt omslingrade på offentliga platser (s. 88). Denna förändring har således redan skett, och den ”normala” läsarens eventuella ökande acceptans har blivit obsolet.

I mer skönlitterärt betonade texter förkom inte sällan en ”chockerande” interiör från någon homosexuell klubb. Inte sällan framställs huvudpersonen som relativt sett mer ”normal” genom kontrasten mot andra, mer ”avvikande” homosexuella, i synnerhet maskulina kvinnor och feminina män. I Annakarin Svedbergs *Vingklippta* distanserar sig exempelvis huvudpersonen och hennes flickvän från cigarrökande ”flator” i ”långbyxor, skjorta och kava” (Svedberg 1962, s. 171). Joakim i Bengt Martins *Sodomsäpplet* och *Nejlikemusslan* oroar sig för och söker dämpa det han ser som sin ”filckaktighet” och skäms för att bli sedd tillsammans med den feminine Mary-Roland ”med sin trippande gång” (Martin 1982, s. 241). Hans mer maskuline pojkvän Nick uttrycker förakt mot ”schanoma” och ”pullorna”. I detta avseende tycks *Opp alle* ansluta sig till äldre texter. Berättaren är vederbörligen skakad av sitt första besök på Klubben. Hon förfasas över ”spesielle dametyper [...] som ser så mandige ut, særlig bakfra, at man forstår at det umulig kan være en mann” (s. 32) och som hon tycker är fränstötande. Men genom ett ironiskt uppförstorande av dem avslöjar texten dessa tendenser att gradera måttet av onormalitet. Jagpersonen vänder sig till sin läsare och förklara: ”Dette sier jeg fordi du ikke skal tro at jeg tilhører den typen, selvom jeg er lesbisk. Tvertimot vil jeg gjerne du skal forstå at jeg reagerer helt normalt på abnormiteter” (s. 32 f). I vissa böcker är intrycken från sådana ställen mörka, som i Lagrups bild av en homosexuell bar i Köpenhamn: ”Det var stim och rörelse, men egentligen ingen glad och lätt stämning, över alltihop låg något trist och deprimerande, den inkrökta förvända atmosfären hos någonting som är abnormt, och det intryck jag fick av nedstämmande onatur kunde inte den forcerade livligheten förta.” (Lagrup

1965, s. 184 f). Martin skriver: ”Det dryper av ensamhet, rinner efter veggarna, det är det Joakim känner. En pladdrig ensamhet. En dov hos somlige.” (Martin 1982, s. 256). Halls beskrivningar av den ädla Stephen Gordons fasa inför det ”skriande tragiska” homosexuella nattlivet i Paris (Hall 2004, s. 531) med dess ”obarmhärtiga, dödsbringade hål[or]” (s. 545) är välkända. Jaget i *Opp alle* däremot står närmast inför en antiklimax, på Klubben syns ingen dekandens, inga berömdheter, bara ytterst alldagliga, men glada personer, kvinnor som inte är något mer exotiskt än sjuksköterskor, sekreterare och kallskänkor. Närmast förtrytsamt utbrister hon: ”Hva i all verden hadde homofile personer med å gå rundt og representere et hvilket som helst utsnitt av befolkningen?” (s. 34). Därtill för texten in ett nytt och mycket positivt moment, nämligen att i en kultur där homosexuellt begär saknar representationer är det en upplevelse i sig att se ömhet mellan personer av samma kön. Att besöka Klubben innebar att hon fick ”se noe som var blitt nektet meg før” (s. 71), d.v.s. kvinnor som uttrycker lust och kärlek till varandra. Klubben fyller också en kulturell funktion där ett annars osynligt begär kan gestaltas och åses. Den är emellertid inte någon nostalgisk eller idylliserad skildring, det förekommer kotterier, svart-sjuka och intriger bland ett begränsat antal kvinnor där snart alla varit tillsammans med alla. Ett privat initiativ att bryta mönstret och ordna en stor lesbisk fest beskrivs som ”det første åpenlyse forsøk på kameratslig kontakt jeg hadde opplevd i vår kontaktorganisasjon” (s. 59).

I mycket av argumentationen för förståelse för homosexuella framhölls att homosexualitet främst handlar om kärlek, inte sexualitet, och i Danmark och Norge (liksom Sverige) gjordes försök att lansera begreppet ”homofil” för att markera detta (Söderström 1999, s. 632, Brantenberg 2005, s. 138). *Opp alle* däremot betonar begäret i lesbiska relationer och visar tydligt att jagpersonen inte har något emot att vara homosexuell. Den hårt återhållna beskrivningen av ett första sexuellt möte i *Ensamhetens brunn* lyder: ”Stephen böjde sig ner och kysste ödmjukt Marys händer, ty hon kunde inte finna ord längre... och den natten var de inte åtskilda.” (Hall 2004, s. 443) Denna kapitelavslutning har manne transformerats till följande kapitelavslutning i *Opp alle*: ”Jeg overfalt henne nærmest på sofaen. Hun sa hun mente vi burde bli litt bedre kjent først. Så lå vi sammen” (s. 20). Sexuell upphetsning, inte den stora kärleken får dessa kvinnor att falla i varandras armar. I ett samtal längre fram i boken säger en annan kvinna: ”Jeg er så imot at folk tror homofile er noen sanne seksuelle vesener” varvid berättaren invänder ”Hvorfor skal ikke vi få lov till å være seksuelle vesener, akkurat som alle andre?” medan hon i smyg klickar på hennes bröst (s. 90). Texten kan rent av förstora bilden av lesbiska som särskilt erotiskt aktiva och upplyser läsaren med frejdigt sexualskryt att ”det hender en gang iblant at to lesbiske kvinner som er alene med hverandre ikke går til sengs med

hverandre, men sitter og prater isteden. Skjønt særlig ofte er det jo ikke. Det skal innrømmes” (s. 96). Samtidig sker ett avromantisering av sex. Romaner som den ovannämnda *Vingklippa* och *Din egen* (1966) av Annakarin Svedberg och *Kontradans* (1969) av Eva Alexanderson hade poetiskt skildrat passionerade erotiska möten mellan kvinnor. Berättarjaget i *Opp alle* konstaterar för sin del: ”Jeg synes et samleie er en temmelig anstrengende forestilling som ofte ikke holder hva det lover” (s. 98). Problem att få orgasm och att behålla lusten i en relation diskuteras, men i generella termer, som något som har relevans för – i alla fall – alla kvinnor, lesbiska som heterosexuella. lesbisk sexualitet blir en självklar, vardaglig livs ingrediens, njutningsfylld ibland, problematisk ibland, vare sig speciellt himlastormande eller komplicerad, och, som alla sexualiteter, absolut inte utan komik.

”Etter nøye studier i marken.” Romanen och den tidiga lesbiska rörelsen

När *Opp alle* kom ut 1973 fanns ännu inga separata lesbiska grupper i Skandinavien utan kvinnor var engagerade inom kvinno-, vänster- och homorörelsen. Men flera av de positioner och målsättningar som skulle komma att bli den radikala lesbiska rörelsens viktigaste återfinns redan i *Opp alle*: krav på samhällsförändringar; kritik av etablerade teorier om lesbiskhet och i synnerhet sådana som rör orsaker; synliggörandet av lesbiska; kritik av parförhållanden som sådana samt en feministisk könsmaktsanalys. Dessutom pekar boken på skillnader i attityder till och villkoren för lesbiska och bögar.

Åren efter 1969 med det legendariska s.k. Stonewall-upproret och Gay Liberation medförde som bekant många förändringar inom homorörelsen. Kamp, frigörelseideologi och öppenhet ersatte 1950- och 60-talets mer försiktiga arbetsformer (Söderström 1991, s. 665–671). När lesbiska i mitten av 70-talet började organisera sig i egna grupper var det med den politiska ambitionen att krossa både kapitalismen och patriarkatet (Lindeqvist 2003). *Opp alle* är också en stridskrift i denna anda; den är inte primärt fokuserad på privata livsöden utan pläderar för samhälleliga förändringar. Berättaren säger sig vara ganska så marxistisk och säger sig tro ”at hvis vi hadde hatt et annet samfunn enn dette prestisjefregede pop-samfunnet” (s. 7) hade boken inte behövt bli skriven. Homofobi förs alltså in bland andra orättvisor i ett ytligt, kapitalistiskt samhälle, ett samhälle vars tolerans som nämns ovan ytterst sett är en form av kontroll. Tönen kan också skärpas, som till exempel när texten beskriver en psykolog som i dagspressen deklarerat att han kan ”bota” homosexuella. Utifrån en travesti på Halls roman förklarar berättaren: ”Ensamhetens lön: at det er vi som er syke, og ikke det samfunn hvor mennesker som ham fritt kan få lov til å praktisere sine perverse teorier” (s. 74). I sin samtid blev också *Opp*

alle läst som ett homopolitiskt upprop. I den lesbiska rörelsetidskriften *Kvinder, kvinder* skriver exempelvis Susanne Schreiner i en recension av den danska översättningen att bokens budskap är ”at vi ikke skal søge accept, men kæmpe for den frihed og de livsbetingelser, som vi har ret til” (Schreiner 1975, s. 13).

En påfallande skillnad mellan 1960-talets homorörelse och 70-talets lesbiska rörelse var inställningen till kunskap. Tidigare hade funnits en beundran för vetenskaplig expertis och man uttryckte intresse för forskning, i synnerhet vad gäller frågor om homosexualitetens orsaker. Lesbiska grupper förkastade däremot helt extern ”expertkunskap” och framhöll kvinnors egna livserfarenheter som den främsta kunskapskällan och den viktigaste kunskapsproduktionen skedde inom rörelsens medvetandehöjande grupper (Lindeqvist 2003). Det var också parodin i *Opp alle* över alla de olika resultat heterosexuella forskare ”etter nøye studier i marken” (s. 61) kommit fram till som väckte störst förtydning när boken först kom ut. I olika passager skämtas med historiska studier om den ”uslokkelige, lesbiske gnist” som uppstod på Lesbos (s. 8 f), liksom med sociologiska förklaringsmodeller till varför det finns lesbiska (s. 30 f) och med psykoanalytiskt betonade uttydningar av familjekonstellationens betydelse. I avsnittet om de senast nämnda teorierna påvisas med beskäftig saklighet att flickor med dominerande fäder, dominerande mödrar, faderslösa flickor, flickor med bara systrar, flickor med bara bröder, flickor som är enda barnet, flickor som vuxit upp på barnhem och flickor som växer upp i en familj med far, mor, en bror och en syster löper stor risk bli lesbiska. I alla andra fall blir flickbarnen heterosexuella och det ”er da også det normale” (s. 36 ff). Detta stycke är troligen det hittills mest citerade i hela Brantenbergs författarskap (Brantenberg 1991, s. 119). I Sverige översattes det av Lesbiska Front (LF) och publicerades i broschyren *Lesbisk Front* (s. 19-20). LF gjorde också en humoristisk fotoutställning, ”Ur familjealbumet”, där medlemmar i LF illustrerade de olika konstellationerna. Dessa bilder användes senare även i *Kvinnobulletinens* temanummer om lesbiskhet från 1981 (omslag och s. 7, s.12 f). Att alla dessa teorier inte är några neutrala, objektiva tankekonstruktioner, utan partsinlagor för rådande värderingar framkommer när texten exponerar psykologins bortförklaringar av unga flickors känslor för varandra: ”DE KOMMER OVER DET. OG HVIS DE IKKE KOMMER OVER DET, SÅ SKAL VI NOK SØRGE FOR AT DET TAR DEM MINST TI ÅR FØR DE VÅGER SEG PÅ Å GJØRE NOE MED DET” (s. 76). Även enskilda ”experter” tappas på sin auktoritet. Med den intellektuella skärpan hos veckotidningshoroskopet ”Hva sier stjernene?” söker en manlig, heterosexuell psykolog intala jagpersonen att hon nog inte är lesbisk (s. 18). När allt kommer omkring är ju ”[k]jærlighet mellom kvinner [...] ikke noe. Bare et forbigående fenomen med tyve års varighet” (s.19).

Opp alle driver inte bara på dessa sätt med dåtidens discipliner utan presenterar med förment allvar ett nytt fält, den ”filologiske homofilforskning”. Ett kort avsnitt, späckat med lingvistiska facktermer, diskuterar ordet ”legning” som ”homofil-suffixs” (s. 110 f). Ett fält som i viss mån kan sägas ha blivit en realitet, om än inte just i denna form, när sexualitetsforskning och lingvistik möttes i poststrukturalistiskt inspirerad queerteori.

I och med 1970-talets lesbiska rörelse blev lesbiska som grupp synliga i det offentliga rummet. Lesbiska grupper i Danmark, Norge och Sverige deltog exempelvis under egna paroller i 8-marsdemonstrationer, lesbiska sånggrupper framträdde på kvinnofestivaler, grupper arrangerade utställningar och informerade i skolor (Lindeqvist 2003). En viktig del i synliggörandet var olika kulturella uttryck. När berättarpersonen och Kristin i det ovannämnda stycket förser Internationalen med en ny text är de pionjärer i en praktik som blev mycket spridd, inte minst i Norge, nämligen att sjunga lesbiska sånger, ”det vil si gode gamle sanger oversatt til et nytt språk, til lesbisk”, som signaturen Kirsti skriver i förbundstidningen *Fritt Fram* (”Det helige og det profane”, 1975:3, s.18). Julsånger, schlagers, andliga sånger, nationalsånger... inga gick säkra för ”översättningar”. Valet av melodi var viktigt, eftersom de välkända tonerna ofta förstärkte den nya textens budskap (Lindeqvist 2003).

I *Opp alle* ges bakgrunden till behovet att synliggöra och osynlighetens sociala och kulturella konsekvenser belyses. Det förödande i att omges av tystnad, att inte ha något att relatera sina känslor till, framkommer när berättaren plötsligt inser att ”det beste i meg ble besudlet fordi det var ubesunget. Det kunne like godt ha vært innbilning. Det kunne like godt ikke ha eksistert” (s. 72). Tystnaden och osynligheten är heller inte bara emotionellt, utan även konstnärligt begränsande. Jagpersonen konstaterar att fast hon älskar att skriva, och har skrivit i hela sitt liv, ofta om kärlek, hann hon bli trettioett år innan hon kom på att skriva om en lesbisk kvinna (s. 127). Osynlighet genereras givetvis också av lesbiska och bögar själva och med självvironi redovisar texten olika uttryck man använde för att berätta om sin homosexualitet, uttryck så dunkla att de snarast är koder: ”For å uttrykke det klart, så det ikke er til å misforstå: Jeg har visse tendenser. Eller enda tydeligere: Jeg hører til familien. Eller med rene ord: Jeg er en av vennene” (s. 77). I flera farsartade scener kämpar berättarpersonen och hennes flickvänner förtvivlat för att dölja att de är ihop. Vid sidan av komiken understryker dock berättelserna det destruktiva i hemlighållandet. I sju månader gjorde berättaren och hennes första flickvän Gunnhild allt för att föra vänner och familj bakom ljuset. ”Selvsagt forsto de godt hva som var på ferde. Og vi forsto at de forsto det. Men de sa ingenting. Og vi sa ingen ting. Det ligger i sakens natur” (s. 24). Genom denna tystnad fanns inga råd, inget stöd när det uppstod problem i relationen och inget deltagande när den tog

slut. Isoleringen är fullständig, för allt vad de visste var de det enda homosexuella paret i världen (s. 24). Även i senare förhållanden lägger hon och hennes käresta restriktioner på sig i sina offentliga ömhetsbetygelser (s. 53), som om att hålla sin älskades hand vore något skamligt. Texten belyser också det paradoxala förhållandet mellan osynlighet och acceptans. ”De homofile er ikke spesielt de ganske få mennesker som i en årrekke har arbeidet for aksept av homofile.” Nej, homosexuella är hon som lever homosexuellt men aldrig pratat om det med någon som inte själv är homosexuell, homosexuella är hon som först i fyrtiofemårsåldern törs närma sig en kvinna, homosexuella är hon som lever hela sitt liv utan att våga göra något åt det eller hon som aldrig inser att det är det hon önskar. ”Hvordan vil du akseptere en ikke-eksistens?” frågar texten retoriskt (s. 135 f). När lesbiska i mitten av 1970-talet alltmer började engagera sig i kvinnorörelsen aktualiserades också en annan aspekt av osynligheten. Förhållandet mellan öppet lesbiska och heterosexuella kvinnorörelsekvinnor var långt ifrån friktionsfritt, i synnerhet inte i Norge. Lesbiska upplevde att många kvinnor välkomnade deras arbete inom kvinnorörelsen så länge de inte var öppna med sin lesbiskhet (”Lesbiske truer 80-åra” 1980, s. 3 f). Texten förebådar något av denna konflikt. Både berättaren och hennes flickvän Agnes har besökt ”Olso Kvinnesaksforening” (s. 102), men känt sig utanför när homosexuella kvinnor inte nämndes och det inte verkade som de heterosexuella kunde föreställa att deras problem hade något sammanhang med kvinnoförtrycket. Agnes avslutar: ”[J]eg følte på en underlig måte at jeg nærmest skadet saken” (s. 103). Texten riktar således en allvarlig anklagelse mot en rörelse som säger sig arbeta för alla kvinnors frigörelse.

Den lesbiska rörelsen satte alltså in förtrycket av lesbiska i ett kvinnopolitiskt sammanhang och lesbiskhet sågs inte längre bara som en sexuell och emotionell egenskap utan som praktiserat uppror mot patriarkatet. Med nyckelbegreppet ”kvinnoidentifierad”, som myntats redan 1970 i det mycket inflytelserika manifestet ”The woman-identified woman” av den amerikanska gruppen Radicalesbians, markerades att begäret måste kombineras med feministisk medvetenhet. Inom rörelsen poängterades också att det väsentliga var att *leva* lesbiskt, inte att *vara* lesbisk. Betoningen på lesbiskhet som emancipatorisk praktik ledde till att man avvisade alla parförhållanden, även mellan kvinnor, eftersom sådana förhållanden ansågs vara patriarkala till sin struktur. I stundtals mycket skarpa ordalag kritiserades ”instängdheten” i parrelationer som fick svartsjuka och habegär att frodas. Det ideala var istället att bli ”kvinno-medveten” och söka sig till den större lesbiska gemenskapen, kollektivet där känslor kunde röra sig fritt mellan individerna (Lindeqvist 2003). *Opp alle* ger också en närmast negativ bild av relationer och jagpersonens förhållanden till tre kvinnor, Gunnhild, Agnes och Kristin, är bekymmersamma. Med Gunnhild och Agnes

har hon egentligen inget gemensamt, hon och Gunnhild grälar och Agnes är kroniskt otrogen. Kristin presenteras som "en oppfyllelse" (s. 89), en dröm som blir sann, men inte heller den relationen varar. Även andra par tycks olyckliga, i ett förhållande kallas kvinnorna exempelvis bara för "Klabb" och "Babb" eftersom de bråkar så mycket med varandra (s. 42). Som kommer att diskuteras nedan förekommer det också en hel del våld i en av relationerna. Stundtals framstår kärleken, eller snarare den samhälleliga mytbildningen kring denna, som destruktiv. Berättarpersonen konstaterar med syrlig ironi att hon inte förstår hur hon kan ha fått för sig "at verden besto av to og to som egentlig burde ha hverandre" (s. 118). Och om man träffar Den rätta kan inget skilja en åt. Paret "kunne godt trette så filla føk, men de elsket hverandre. Alt annet ville være tåpelig. De kunne godt gå hverandre på nerverne og bryte sammen og bli sendt på utpumpning, men de elsket hverandre. De kunne godt hate hverandre, men de elsket hverandre. De kunne godt såre hverandre, slå hverandre, bedra hverandre, men hvis de bare elsket hverandre, så elsket de hverandre" (s. 118). I slutändan verkar det som den som inte hittar Den rätta har den största chansen att få ett, om inte lyckligt, så i alla fall lugnt och odramatiskt liv.

Även berättartekniskt viker *Opp alle* av från typiska kärleksromaner. Genom dessas beskrivningar av den älskades skönhet, attraktionskraft, charm tillåts ofta läsaren dela berättarens begär, något som blockeras i *Opp alle*. Skildringen av Gunnhild, berättarens första flickvän, inleds med utsagan att hon inte stod ut med hennes långa, platta näsa (s. 6) och senare påminner texten om näsan igen (s. 11). Agnes däremot är vacker, "den lesbiske verdens *femme fatale*" (s. 39), men hennes skönhet blir märkligt abstrakt när den bara ger upphov till en skojfrisk utläggning om den s.k. Skönhetsskalan efter vilken man får vara så god att söka sin partner (s. 54 f).

Det finns åtskilligt feministiskt tankegods i *Opp alle* som bland annat pekar fram mot den lesbiska rörelsens och kvinnorrörelsens kritik av könsroller och heterosexuella mäns attityder till kvinnor. Teorin att rigida könsroller ger upphov till homofobi bygger givetvis på tanken att det som upplevs som hotande inte är det samkönade begäret utan upplösandet av genuspolariteten. Att detta är så behandlas närmast axiomatiskt i *Opp alle*. I den frejdiga kampsång berättaren och Kristin komponerat lyder slutraden: "Hør homofiles 'Hipp hurra!' / till kjønnsrollenes fall" (s. 108). I den ovan nämnda intervjun framhåller jagpersonen att homosexualitet troligen aktualiserade människors rädsla "for at det ville føre til altfor vidtgående samfunnsendringer hvis man skulle til å løse på kjønnsrollebegrepene" (s. 121). Även om texten inte går djupare in på vad som menas med könsroller, ligger i själva begreppet att det rör sig om beteenden och egenskaper som påförts individen utifrån. I likhet med den tidiga

lesbiska rörelsen visar texten ringa interesse för kön, för diskussioner om hur kvinnor och män *är*, frågor som fick större betydelse i rörelsen mot slutet av 1970-talet. Om något bryter romanen snarast med traditionella uppfattningar om kvinnor som fredliga och icke-våldsamma samt sexuellt passiva.

Heterosexuella mäns attityder till kvinnor och i synnerhet deras svårigheter eller ovilja att ta lesbiskhet på allvar blir grundligt belyst. I ett kapitel med den talande rubriken ”Prøv pikken min, da vel (et normalt intermessso)” beskrivs berättarpersonens möte med en ung man. Hon är nedstämd för hennes flickvän har rest och har inget emot lite sällskap. Hon upprepar flera gånger att hon är lesbisk och i början säger han sig förstå, men allteftersom kvällen går blir han allt mer påstridig, ”mannfolkene du har truffet må ha vært helt ubrukelige,” hävdar han (s. 82). Det slutar med att han försöker våldta henne (s. 77–84). Inte ens när två kvinnor är tillsammans blir de trodda och deras känslor för varandra accepterade. När berättaren och Kristin sitter på krogen får de sällan vara i fred för män som med varierande grad av påflugenhet ber att få följa med hem och bara ”se på” eller rent av erbjuder sig att ”bota” dem med sin erotiska kompetens, trots att kvinnorna gör allt för att visa att de inte är intresserade. Redogörelsen avslutas med ett bitskt råd till heterosexuella kvinnor med problem att få tag i en karl: ta med en annan kvinna på krogen, prata om något skojigt och titta henne intresserat i ögonen, då kommer männen (s. 112 f). Att kvinnor kan vara likgiltiga för män som erotiska varelser och att kvinnor föredrar kvinnor för att de föredrar kvinnor utan att det har något att göra med män, tycks vara en omöjlig tanke, konstaterar berättarjaget (s. 115 f). Detta att inte bli trodd knyts till mäns dominans över alla kvinnor. Har du hört talesättet, frågar texten: ”Hvis en dame sier ’nei’, mener hun ’kanskje’, sier hun ’kanskje’, mener hun ’ja’, og sier hun ’ja’ så er hun ingen dame? [...] Prøv og skift ordet ’dame’ ut med ’mann’, så skal du se hvor festlig den blir. Vel. Så vet du også at en dame ikke har noen mulighet for å si nei, og mene nei” (s. 113 f). En textminiatyr som i sin enkelhet uttrycker en av kvinnorörelsens grundläggande insikter att i ett patriarkalt samhälle gäller olika villkor för kvinnor och män. Kvinnors ord har inte samma valör som mäns, och ord har könskodad betydelse vilket Grupp 8 illustrerade med sin välkända affisch från 1972 om språket som maktmedel. Ordet ”envis” betyder ”viljestark” för män och ”tjating” för kvinnor, ”politiskt aktiv” betyder ”medveten” för män och ”hysterisk” för kvinnor, o.s.v. (tryckt i *Gråt inte, kæmpe!* 1982, s. 36).

Med den lesbiska rörelsen upphörde homosexualiteten att s.a.s. vara könlös. Inom hororörelsen betonades det gemensamma samkönade begäret och man diskuterade inte skillnader mellan kvinnliga och manliga homosexuella. Stundtals ledde detta till att homosexuella blev synonymt med bögar, som i Finn Grodals bok som jagpersonen fann bara handlade om män (s. 14). Enligt en

könspolitisk analys, som exempelvis Radicalesbians ovannämnda, fyller förtrycket av lesbiska och bögar olika funktioner för patriarkatet. Lesbiskhet är beteckningen som avhåller kvinnor från att göra uppror. ”Lesbian is the word, the label, the condition that holds women in line” (Radicalesbians 1997 i Balsius och Phelan, s. 397) Att lesbiska är kvinnor och bögar män betonades allt starkare inom den lesbiska rörelsen under 1970-talets senare hälft när intresset för feminism ökade och kön i allt högre grad användes som tolkningsnyckel (Lindeqvist 2003). *Opp alle* belyser dock framförallt skillnader i attityder. Exempelvis säger sig de påflugna männen på krogen finna lesbiskhet spännande, men ”to menn, derimot, det kunne de virkelig ikke forstå, men det er jo noe annet” (s. 112). Texten ger också en antydning om på vad sätt det är något annat. Om två kvinnor kysser varandra ute på gatan är det fräck exhibitionism, om en man och en kvinna kysser varandra då är det ett vårtecken. ”Hvis to menn gjorde det ... Nei, fri oss! Da ble vi nødt til å ta det alvorlig!” (s. 111). Det män gör måste tas på allvar, det kvinnor gör är mindre hotande. Ett faktum som texten påpekar också kan ha sina fördelar. Psykologen som sa sig kunna ”bota” homoseksuelle hadde självklart bara ågnet sig åt män. ”Det er liksom ikke så viktig at kvinner kommer på rett kjø” (s. 73). Lesbiska kan alltså få fortsätta vara ”snedseglare” ifred.

”Heterofili er vår eksistens.” Romanen och genus- och queerteori

Vid sidan av ovannämnda inslag som låg nära 1970-talets lesbiska diskurs finns också inslag som kan sägas peka framåt mot senare genus- och queerteori: kritik av det som kommit att kallas heteronormativitet och en problematisering av kategoriindelningar och identitetsbildning.

Det är naturligtvis oegentligt att säga att det var först med queerteorin som heterosexualiteten förstods som en samhällelig struktureringsprincip och som dikotomin homo- och heterosexualitet som konstitutiva egenskaper hos individerna utsattes för kritik. Redan Radicalesbians skrev: ”In a society in which men do not oppress women, and sexual expression is allowed to follow feelings, the categories of homosexuality and heterosexuality would disappear.” (Radicalesbians 1997, s. 397) Inom lesbisk feminism har länge talats om ”obligatorisk heterosexualitet” som ett sätt att kontrollera kvinnor. Begreppet heteronormativitet myntades dock inom queerteorin, som i mycket sysslat just med frågor kring produktionen av normalitet. En grundläggande insikt är att heterosexualiteten är den aldrig ifrågasatta normen, den är det givna, det självklara som behöver det ”onaturliga” för att vara det ”naturliga”. I *Opp alle* är inte heller vare sig homo- eller heterosexualitet ytterst sett några naturliga kategorier, de är maktinstrument. Romanen konstaterar att alla är heteroseksuelle, det ”er bare noe vi alle er. Heterofili er vår eksistens. Vår livsform. Vårt liv” (s.

131). Den är det omarkerade, ett ontologiskt böjningsmönster, ja, det enda som äger realitet:

Homofili eksisterer ikke i praksis. Heterofilien ER. Homofili eksisterer kun som et spøkelse. På papiret. I diskusjoner. Homofili er Et Emne. [...]

Homofili er noe man tar opp til debatt i en hundre prosent heterofil verden.

Ja, for du trodde vel ikke at homofili var det å føle tiltrekning til sitt eget kjønn?
Hvem gjør ikke det? (S. 131 f)

Således har kategorierna inget med begär att göra, inte med sexuell men väl kulturell praktik. I en mer skojfrisk ton kan faktiskt också kastas en misstanke på heterosexualiteten som ”draging till det andra könet”. Är den manne bara en konstruktion/fiktion?

Noen ganger lurer jeg på om det med kjærligheten mellom mann og kvinne bare er noe menn har funnet på. Den eksisterer absolutt ikke. Den eksisterer bare der, på film [...]. Og i titusenvis av romaner.” (S. 71)

På detta sätt kan också homosexualitet bli synonym för ett radikalt motstånd mot, vad som i dagens terminologi väl skulle kallas, samhällets könsmaktsordning. När det i *Opp alle* står: ”Tar man konsekvensen av sin homofili, tar man konsekvensen av sin aksept av homofili, blir homofilien en fare. Og det må – og bør – den være,” (s. 136 f) kan det visserligen tolkas enbart som en mer radikal likaberättigandedeklaration där faran består i att heterosexuella privilegier öppnas för homosexuella som då också får gifta sig, också får rätt till efterlevande pension o.s.v. Men några meningar innan har det talats om hur samhället jagar in människor ”i rigide kjønnsroller og strengt tabubelagte kjønnsorienteringsroller” (s. 136) och i meningen direkt efter stycket ställs frågan: ”Hvilken fare ligger det i å true en verden som trues med kvinneundertrykkelse, overbefolkning och forurensning?” (s. 137). Att ta konsekvenserna av sin homosexualitet verkar långt mer än bara ett personligt ställningstagande, det är något som får vittgående resultat av rent globala mått.

Av detta resonemang följer även ett avvisande av själva kategoriserandet, själva gränsdragningen mellan norm och abnorm. Ett avvisande som uttrycks i klartext: ”Det er ikke homofili det skal sies noe om. Det er det samfunn som har skapt det kunstige, perverse, fordreide, forskrudde, unaturlige, avskyelige, frastøtende og motbydelige behov for å si noe om homofili, det skal sies noe om.” (S. 126) I en travesti på Finn Grodals bok slår också texten fast: ”Det er ikke vi som føler annerledes, eller vi som ikke føler annerledes – det er VI SOM FØLES ANNERLEDES av andre.” (S. 134) Att vara annorlunda är inte en egenskap hos individen, det är en klassifikation. Positionen att vara

vanlig respektive annorlunda relativiseras på ett ytterst konkret sätt genom en historia om hur berättaren när hon var tretton år förälskade sig i en annan flicka. Förälskelsen inrymmer svindlande, överväldigande känslor, lycka och förundran, ingredienser som väl ingår i de flesta skildringar av tonårskarlek. Men den avslutas med orden: "Selvfølgelig er jeg klar over at dette er helt forskjellig fra hva alle andre mennesker på 13 år føler. For jeg hører jo til dem som føler annerledes" (s. 75). Om en handling eller känsla är "annorlunda" bestäms m.a.o. av beteckningen på den som begår den eller känner den, inte av praktiken som sådan. Vad än en "annorlunda" gör är "annorlunda", oavsett hur "vanligt" det kan förefalla.

Identiteter som lesbisk, homosexuell, eller, för all del, en som "känner annorlunda", har som bekant utsatts för kritik inom queerteoretiskt grundad forskning utifrån tanken att identitetsbildning är en form av disciplinering. Pia Lundahl skriver i sin studie *Lesbisk identitet* att identiteter subjektiverar individerna genom att "de måste foga sig efter den kontrollerande makten, så som den uttrycks i tillgängliga identitetskategorier". (Lundahl 1998, s. 19) Hon gör en analys av lesbiska kvinnors livsberättelser och i synnerhet deras s.k. *komma ut*-historia, alltså berättelsen om hur personen i fråga upptäckte och accepterade sin lesbiskhet. Denna historia ser Lundahl som en utvecklingshistoria bygd på antagandet att den homosexuella identiteten reflekterar en essens i individen (s. 21) och som medför att "de sociala processernas roll i att producera och förändra vad ett 'jag' består av skymms" (s. 43). *Opp alle* kan ses som en föregångare till denna kritik. På deras första klubbeshök får berättarjaget och Gunnhild frågan: "Hvordan oppdaget dere det, da?" (s. 35). Fast hon först tycker att frågan är besvärlig svarar hon och berättelsen får en funktion i sig, den producerar en "sanning" och förklarar jaget och tillvaron:

Jeg aksepterte det som noe i meg som var satt på plass. Funnet sin hylle. Endelig kunne jeg se meg selv i en sammenheng. Få perspektiv. Etterhvert utviklet jeg en versjon av Mitt Liv og Vendepunktet, som med små variasjoner ble presentert hver gang jeg ble spurt. Til slutt trodde jeg på Min Historie som gull. Jeg hadde forstått hvorfor jeg var lesbisk og hvordan jeg hadde oppdaget det. (S. 35 f)

Opp alle nämner inte identitet specifikt i detta sammanhang men däremot betecknandets maktaspekt, att varje gång det sker ett betecknande som "avvikande" i någon form stärks det "normala" som norm. "Ettersom vi blir definert, må vi definere oss ut av definisjonene, og dermed blir vi på ny definert. Resultatet er et definisjonsvirvar som bare kan bidra til å styrke den heterofile verdens grep om oss" (s. 133). Och som en vision hålls tanken upp att i stället för presumtionen att alla är heterosexuella skall man bland vanliga frågor av typen "Var bor du?", "Vad jobbar du med?" också fråga: "Foretrekker du kvinner eller menn? Eller kanskje begge deler?" (S. 127) En fråga som alltså

inte bara jämställer alla slags begär, utan dessutom inte inriktas på vad personen *är*, utan vad hon/han föredrar, inte på identitet, utan på praktik.

”Hun slo meg litt nå og da.” Våld i lesbiska relationer.

Som nämnts ovan är det knappast några lyckliga relationer som skildras i *Opp alle*. Kärleken är obeständig, parterna oförenliga och relationerna tar skada av isolation och brist på socialt och kulturellt erkännande. Dessutom riktar romanen uppmärksamheten ett på ämne som var, och i viss mån fortfarande är, tabu i feministiska diskussioner, våld i lesbiska relationer.

Agnes, en av berättarens flickvänner, har tidigare haft ett konfliktfyllt förhållande till en kvinna vid namn Solveig. Agnes var otrogen och Solveig misshandlade henne, båda var djupt olyckliga. För att få hjälp gick de till en psykiatriker som till Solveigs glädje behandlade dem som ett alldeles vanligt gift par. Agnes berättar: ”Like før vi kom til ham hadde vi hatt et av våre verste sammenstøt, så jeg møtte med blått øye. Men det var liksom ikke så viktig, det. Sålenge vi var glad i hverandre, gjorde det ikke så mye at hun slo meg litt nå og da.” (S. 68) Psykiatrikern tycker de skall fortsätta ett tag till och Agnes konstaterar att det var en märklig form av tolerans mot homosexuella att ”anbefale et elendig ekteskap. Jeg ble jo knust i det.” (S. 69) Stycket belyser den utsatta och ensamma situation som en kvinna som blir misshandlad av kvinnan hon lever med befinner sig i. Och det bisarra faktumet att vanliga hjälpinstanser kan vara stängda för henne därför de som skulle ingripa inte gör det av rädsla för att vara eller verka homofoba. Agnes kropp bär synbara bevis på övergrepp, men hennes blåtira har ingen relevans. Hon får ingen hjälp att gå; ivern att vara fördomsfri, att behandla homosexuella precis ”som alla andra” får i hennes fall förödande konsekvenser.

Opp alle var f.ö. inte Gerd Brantenbergs enda försök att belysa misshandlade lesbiska kvinnors situation. I Bryssel hölls 1976 en stor internationell tribunal om brott mot kvinnor med deltagare från hela världen. Ett viktigt inslag i tribunalen var kvinnors personliga vittnesmål om olika typer av brott i vid bemärkelse. En av punkterna var förtrycket av lesbiska och Brantenberg talade som lesbiskt vittne från Norge. Hela hennes anförande publicerades senare i häftet *Forbrytelser mot kvinner* (1976). I vittnesmålet beskriver hon bl.a. hur hon i nio månader levde i en relation där hon blev slagen i det närmaste dagligen. Misshandeln var så grov att hon till sist fruktade för sitt liv. I likhet med det fiktiva paret Agnes och Solveig försökte hon och hennes flickvän få hjälp av psykiatriker och de fick samma förödande råd att inte ge upp sin relation fast båda två höll på att gå under i den. Inte ens när flickvännen försökte ta livet av sig hade samhället något stöd att erbjuda dem. Det var enbart tack vare andra lesbiska kvinnor inom kvinnorörelsen hon klarade att bryta upp ur förhållan-

det, konstaterade hon (*Forbrytelser*, s. 16 f). Hur stor oviljan mot detta ämne var visas kanske av att när dokumentationen från tribunalen publicerades på engelska var just detta avsnitt struket från Brantenbergs anförande (Russell och Van den Ven 1984, s. 40–43).

I efterordet till den nya norska utgåvan av *Opp alle* riktar hon på nytt uppmärksamheten på denna relation som en avgörande faktor för romanens tillkomst. Hon berättar att hon trodde att hon skulle dö, och då flickvännen ”og jeg nærmest holdt på å forgå i bataljer, tenkte jeg: Det er i hvert fall en bok jeg må skrive før jeg dør” (s. 141). Och det blev *Opp alle*.

Att en etablerad författare på dessa sätt vidgår att hon levt i ett misshandelsförhållande har i sig betydelse för att bryta tystnaden – och skammen – som omger både henne som blir slagen och hon som slår.

Avslutning

Opp alle är således en text som kan läsa på många sätt, som en stiliskt nyskapande roman, som en historisk redogörelse över villkoren för samkönat begär och lesbiskas plats i det offentliga rummet, som en appell till kamp för samhällsförändringar och ett förkastande av reformistisk politik, och som en lesbisk feministisk analys av rådande könsmaktsordning, allt i en humoristisk, vanvördig ton. Den förde in helt nya element i den samtida lesbiska litteraturen med sitt polemiska och satiriska tonfall. Texten förutsätter också på ett nytt sätt en lesbisk läsare, en läsare som ställer sig på textens sida, delar dess munterhet och sluter upp i dess angrepp på trångsynthet och fördomar. Som följer uppmaningen i berättarens och Kristins nya Internationalen: ”Gi dem som spør et skikk’lig svar!” (s. 106).

Not

Opp alle jordens homofile kommer i svensk nyöversättning på Normal förlag under hösten 2007 under titeln *Flator i alla länder, förenen eder*, och för att undvika sammanblandning med den äldre svenska översättningen väljer jag att hänvisa till den nyaste utgåvan på originalspråket.

Litteratur

Brantenberg, Gerd (1973), *Opp alle jordens homofile*, Oslo 1973.

– (1975), ”Lesbiske i Norden” *Fritt Fram* 1975:3.

– (1991), *Eremitt og entertainer: Forfatteren møter sitt publikum*, Oslo, 1991.

– (2005), *Opp alle jordens homofile*, Oslo 2005.

Forbrytelser mot kvinner. Internasjonalt tribunal i Brussel 4.-8. mars 1976 (u.å.).

Føljeslagaren, 1961:1-2.

Grodal, Finn (1961), ”Den homofile minoriteten og samfunnet”, *Føljeslagaren* 1961:1-2.

Gråt inte, kämpa! 10 år med kvinnorörelsen (1982), Stockholm 1982.

Hall, Radclyffe (2004), *Ensamhetens brunn*, Stockholm 2004.

"Det helige og det profane" (1975), *Fritt Fram* 1975:3.

Kvinnobulletinen nr. 3-4 1981.

Lagrup, Knut (1965), *Avvikelser*, Stockholm 1965.

Lesbisk Front (1978), Stockholm 1978.

"Lesbiske truer 80-åra" (1980), *Lavendelexpressen* 1980:4.

Lindeqvist, Karin (2002), "'Större frihet att älska än de stackars heterosexuella': Homosexuell organisering på det sena 1960-talet", *lambda nordica* 2002:2.

– (2003), "Med hela foten: Konstruktionen av lesbiskhet som kollektiv identitet i Grupp Viktoria och Lesbisk Front, 1973–1979" D-uppsats i historia, Södertörn 2003.

Martin, Bengt (1982), *Sodomsäpplet och Nejlikmusslan: berättelsen om Joakim* (samlingsvolym), Stockholm 1982.

Pallesen, Henning (1964), *De avvikande*, Stockholm 1964.

Schreiner, Susanne (1975), "Anmeldelse af Gerd Brantenberg's *Reis jer fordomt!*", *Kvinder, kvider* 1975:4.

Radicalesbians (1997), "The woman-identified woman" i Balsius, Mark och Phelan, Shane, *We are everywhere : a historical sourcebook of gay and lesbian politics*, New York & London 1997.

Russell, Diana E. H.; Van den Ven, Nicole (eds.), 2:nd ed. (1984): *Crimes against women : proceedings of the international tribunal*, East Paolo Alto, 1984.

Storvik, Kaia och Ryste, Marte, (2007) "Lesbisk rebell", <http://www.kampdagar.no/arkiv/lesbisk/intervju_brantenberg.html (2007-04-23)

Svedberg, Annakarin (1962), *Vingklippta*, Stockholm, 1962.

Söderström, Göran (red) (1999), *Sympatiens hemlighetsfulla makt: Stockholms homosexuella 1860–1960*, Stockholm 1999.

Summary

The article offers a close reading of Gerd Brantenberg's novel *Opp alle jordens homofile* (1973) (English translation *What comes naturally*, 1986), a story of a young lesbian in Norway in the 1950s and 60s. The article discusses the novels oppositional stance towards older books about homosexuality, and the way it highlights issues of importance for the early lesbian and women's movement in Scandinavia. It is also argued that *Opp alle* foreshadows some of the theoretical position of queer theory, and seeks recognition for a seldom-discussed problem, lesbian battering.

Karin Lindeqvist är jur.kand. och fil.mag. i litteraturvetenskap och historia. Hon arbetar som översättare och har översatt bl.a. Patricia Highsmith och Judith Butler till svenska.